

Ks. dr hab. Jacek Bramorski, prof. AM
Akademia Muzyczna im. Stanisława Moniuszki w Gdańsku
ul. Łąkowa 1-2
80-743 Gdańsk
adres do korespondencji:
ul. Armii Krajowej 46
81-365 Gdynia

Gdynia, 8 lipca 2021 r.

RECENZJA ROZPRAWY DOKTORSKIEJ

Ks. Mateusz Ziemlewski, *Twórczość religijna Henryka Mikołaja Góreckiego w świetle koncepcji Nowej Pieśni Josepha Ratzingera/Benedykta XVI*, Kraków 2021, ss. 345.

Rozprawa napisana pod kierunkiem ks. prof. dra hab. Roberta Tyrały na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie.

W ciągu ostatnich dziesięcioleci desakralizacja spowodowała kryzys szeroko rozumianej kultury chrześcijańskiej, którego odzwierciedleniem jest aktualny stan muzyki sakralnej. Związane jest to również ze stanem liturgii, gdyż jak podkreślał wielokrotnie Benedykt XVI, „tam, gdzie podupada liturgia, podupada również *musica sacra*”. Ta niepokojąca sytuacja dotyczy nie tylko liturgii, ale także szeroko rozumianej kultury chrześcijańskiej. Dlatego stajemy obecnie przed pytaniem: w jaki sposób przezwyciężyć wspomniany kryzys, aby ukazać na nowo piękno i godność muzyki religijnej, która czerpie inspiracje z wiary chrześcijańskiej?

Aby odpowiedzieć na to pytanie, konieczne jest podjęcie dogłębnej analizy interdyscyplinarnej, zarówno w aspekcie teologii, jak i teorii muzyki. Wzorem jest w tym zakresie myśl teologiczna kard. Josepha Ratzingera/Benedykta XVI oraz dzieła współczesnych kompozytorów, pośród których szczególne miejsce zajmuje twórczość Henryka Mikołaja Góreckiego. Rozprawa doktorska ks. mgr lic. Mateusza Ziemlewskiego doskonale wpisuje się w tę problematykę i poprzez integralne ujęcie tematu stanowi dojrzały owoc poszukiwań naukowych prowadzonych na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie.

1. Omówienie układu i treści pracy

Rozprawa doktorska ks. Mateusza Ziemlewskiego składa się z bibliografii (s. 5-11), wstępu (s. 13-19), trzech rozdziałów podejmujących treści ułożone w spójny schemat, zakończenia (s. 323-330), aneksu zawierającego tabele analityczne (s. 331-345).

We wstępie znalazły się istotne dla tej części pracy elementy w postaci wskazania na ważność i aktualność problematyki, uzasadnienia celu i zakresu badań oraz omówienia wykorzystanych źródeł. Podana też została metoda użyta w pracy oraz zarysowana treść poszczególnych rozdziałów. Autor przeprowadza analizę zarówno w aspekcie teologicznym, jak i muzykologicznym, nakreślając tło dla interdyscyplinarnych badań, w których „próbuję pokazać w jaki sposób muzyka jest miejscem teologicznego przepowiadania wiary, poprzez analizę dzieła muzycznego” (s. 18). Nawiązując do myśli prof. Mieczysława Tomaszewskiego, ks. Ziemlewski słusznie zauważa, jak ważna jest integralna interpretacja dzieła muzycznego (s. 14). Postulat ten realizowany jest w dogłębnym i wszechstronnym analizach przeprowadzonych przez Doktoranta, w których dostrzega się dobrą szkołę metodologiczną oraz umiejętność jasnego postawienia problemu. Określając zakres swoich badań, ks. Ziemlewski stwierdza, że celem jego pracy jest „wskazanie istnienia przesłania teologicznego w konkretnym dziele muzycznym” (s. 15). Odnosząc się do tego „konkretnego”, Doktorant koncentruje się na teologicznym znaczeniu twórczości Henryka Mikołaja Góreckiego w świetle koncepcji *Nowej Pieśni* zaproponowanej przez Josepha Ratzingera – papieża Benedykta XVI.

Rozdział pierwszy (s. 20-106) zatytułowany „*Nowa Pieśń – nowego człowieka*” stanowi wprowadzenie w problematykę i ukazanie możliwości współdziałania teologii i muzyki. Należy zauważyć, że samo sformułowanie tytułu rozdziału (choć nawiązuje do głównego tematu rozprawy) jest mało precyzyjne, wręcz „hasłowe”. Szkoda, że Autor nie dokonał choćby krótkiego wprowadzenia do rozdziału, wyjaśniając, w jaki sposób zamierza rozwinąć przesłanie zawarte w tytule. Rozpoczynając od ukazania relacji pomiędzy teologią a muzyką, Doktorant zauważa, że „zarówno teologia, jak i muzyka posiadają jedno wspólne pojęcie – *sacrum*. To ono pozwala muzyce «wejść w dialog» z teologią” (s. 20). Po zaprezentowaniu oryginalnych analiz interdyscyplinarnych dotyczących podstaw teologicznej interpretacji dzieła muzycznego, Autor dysertacji przybliżył postać kard. Josepha Ratzingera – Benedykta XVI jako teologa muzyki. Szczególnie interesujące jest ukazanie w perspektywie historycznej biblijnych wątków teologiczno-muzycznych, a także odniesień do filozoficznej tradycji antyku oraz myślicieli współczesnych (s. 46-77). Niedosyt budzi fakt, że Doktorant, prezentując myśl

Josepha Ratzingera, nie przeanalizował szerzej kluczowego dla swej rozprawy pojęcia *Nowej Pieśni* (oraz nowego człowieka), wzmiankując o tym jedynie pojedynczymi zdaniami (s. 70 i s. 76). W dalszej części rozdziału, Autor rozważa inspiracje teologiczne obecne w życiu i w twórczości Henryka Mikołaja Góreckiego (s. 78-106). Doktorant słusznie zauważa, że „dorobek muzyczny Góreckiego świadczy (...), że teologia ma sprzymierzeńca w muzyce, a artysta w teologii” (s. 78). Autor dysertacji nakreśla kontekst historyczno-kulturowy, w którym żył i tworzył Górecki oraz szczegółowo prezentuje kolejne etapy jego twórczości. Rozdział pierwszy zawiera bardzo wiele cennych analiz. Niekiedy można jednak odnieść wrażenie, że brakuje ujęcia syntetycznego, a Doktorant prowadzi zbyt szerokie dywagacje, które nie zawsze są związane z głównym problemem pracy.

Rozdział drugi dysertacji (s. 107-218) poświęcony został teologicznej interpretacji wybranych dzieł H. M. Góreckiego, w oryginalnym schemacie: *Creatio – Redemptio – Homo*. Doktorant podejmuje analizę w porządku chronologicznym. Najpierw opisuje II Symfonię „Kopernikowską” (s. 107-144), w której kompozytor inspirował się biblijną *Księgą Psalmów* oraz najważniejszym dziełem Mikołaja Kopernika pt. *De revolutionibus orbium caelestium*. II Symfonia, jak zauważa Autor, „to wielkoobsadowe dzieło, w którym kompozytor porusza tematy kosmologiczne z pozycji estetyki muzycznej i wiary” (s. 107). Ks. Ziembowski logicznie i wnikliwie analizuje najważniejsze wątki teologiczne, które przejawiają się w warstwie muzycznej wspomnianej kompozycji. Na szczególne uznanie zasługuje pogłębiona refleksja badawcza nad poszczególnymi fragmentami dzieła Góreckiego, która prowadzi Autora dysertacji do cennych wniosków teologicznych związanych z myślą Josepha Ratzingera. Przykładem może być szczegółowa analiza harmoniki słowa *Deus* (cz. I, t. 334-338) i jego implikacje teologiczne (s. 118-121). Z podobną precyzją, podając przykłady nutowe, Doktorant wyprowadza wnioski z innych fragmentów utworu, co świadczy o jego biegłości nie tylko w zakresie teologii, ale także teorii muzyki (s. 122- 127). Następnie ks. Ziembowski przeprowadza ciekawe analizy dotyczące teologiczno-muzycznych i kosmologicznych implikacji teorii heliocentrycznej Mikołaja Kopernika, która stała się źródłem inspiracji dla H. M. Góreckiego (s. 129-144). Autor podsumowuje to w trafnym wniosku: „II Symfonia «Kopernikowska» jest na drodze heliocentrycznej, wyraźnie teocentryczna. Pozostaje jednak wyrazem humanistycznych aspiracji artysty – dramat ludzkiego ducha został zorientowany wokół Boga, tak jak ziemia obraca się wokół słońca” (s. 139). Przeprowadzane przez Doktoranta wywody świadczą o jego erudycji i wnikliwej refleksji badawczej. Jednak znowu pojawia się niedosyt związany z brakiem pogłębienia koncepcji *Nowej Pieśni* nowego człowieka, o której Autor jedynie wzmiankuje, pytając: „Czyż nie tym jest *Nowa Pieśń* nowego człowieka?” (s. 137).

Szkoda, że Doktorant nie skorzystał w tym miejscu z okazji, aby rozwinąć ten kluczowy dla swej rozprawy wątek.

Kolejnym dziełem H. M. Góreckiego, którego analizy podjął się Doktorant, jest III Symfonia „Pieśni Żałosnych”. Ten najbardziej znany utwór kompozytora jest muzycznym zapisem teologicznego zmagania się twórcy z problemem cierpienia. W kontekście mariologicznym, Doktorant ponownie wspomina jednym zdaniem podstawowe dla swej dysertacji pojęcie, stwierdzając: „*Nowa Pieśń* to wyraz relacji słuchającego serca, z otwartym na człowieka Sercem Boga” (s. 148). I znowu zabrakło rozwinięcia tej pięknej myśli. Dobrze, że w innym miejscu Autor, nawiązując do zastosowanych przez kompozytora skal średniowiecznych, stwierdza, że „jest to znakomity przykład Ratzingerowskiej idei *Nowej Pieśni*, czyli tradycji związanej ze współczesnością i na odwrót” (s. 159). Uznanie należy się natomiast ks. Ziembowskiemu za wnikliwe analizy muzykologiczne, z których wyprowadza wnioski teologiczne w oparciu o myśl kard. Ratzingera (s. 159-165). Refleksja Doktoranta nad drugą częścią III Symfonii „Pieśni Żałosnych” przynosi bardzo ważną konstatację teologiczną, że „dzięki wierze smutek zostaje pocieszony” (s. 170). Ponadto dzieło to, jak trafnie zauważa Autor, „w teologicznej interpretacji łączy się z dogmatem odkupienia” (s. 179).

Ostatnim z monumentalnych utworów, który analizuje ks. Ziembowski jest „*Beatus vir*”, który Henryk Mikołaj Górecki skomponował z okazji 900. rocznicy męczeńskiej śmierci św. Stanisława. Autor zajmował się tym zagadnieniem wcześniej, o czym świadczą bardzo interesujące artykuły: *Góreckiego Beatus vir wobec nauczania Josepha kard. Ratzingera (Jezus z Nazaretu). Teologiczna interpretacja*, opublikowany w „*Pro Musica Sacra*” 16 (2018), s. 143–153 oraz *Główni święci patronowie Polski w twórczości Henryka Mikołaja Góreckiego. Rezonans idei*, „*Musica Ecclesiastica*” 15(2020), s. 65-77. W dysertacji Doktorant kontynuuje wcześniejsze badania, stwierdzając, że dzieło „*Beatus vir*” ukazuje zbieżność twórczej koncepcji Góreckiego z teologiczną intuicją kard. Ratzingera (s. 180). Następnie ks. Ziembowski szczegółowo nakreśla kontekst historyczny – zarówno powstania „*Beatus vir*”, jak i męczeństwa św. Stanisława (s. 180-195). W warstwie tekstowej utwór oparty jest na pięciu psalmach (Ps 142, 30 37, 66, 33). We wnikliwych analizach, ks. Ziembowski ukazał przenikanie się słów i muzyki, które stają się nośnikami prawd teologicznych (s. 198-218). Szczególnie interesujące jest zwrócenie przez Doktoranta uwagi na tzw. „akord Góreckiego” oznaczający muzyczną „trawestację teologicznego wyrażenia imienia Boga” (s. 203). Na uznanie zasługuje to, że Autor dokumentuje przykładami nutowymi przeprowadzane analizy muzykologiczne (ss. 203, 206, 215).

Rozdział trzeci dysertacji poświęcony jest prezentacji koncepcji *Nowej Pieśni* wedle kard. Ratzingera w twórczości H.M. Góreckiego (s. 219-322). Pojawia się w tym miejscu zastrzeżenie natury metodologicznej, gdyż takie sformułowanie tytułu rozdziału sprawia wrażenie powtórzenia tytułu całej rozprawy doktorskiej (tylko w innej kolejności). Autor dysertacji oryginalnie ujmuje poruszaną w tym rozdziale problematykę według schematu: *Traditum – Novum – Sacrum*. Najpierw ks. Ziemblewski rozważa zagadnienie tradycji, konstatując, że w ujęciu kard. Ratzingera „nie stanowi ona jedynie muzeum artefaktów, ale kultywuje ziarno Objawienia” (s. 237). Muzycznym tego wyrazem jest twórczość H. M. Góreckiego, którego dzieła ukazują „związki kompozytora z tradycją nie tylko muzyczną, ale także religijną (katolicką)” (s. 240). W dalszych analizach ks. Ziemblewski nawiązuje do wybranych utworów Góreckiego oraz innych kompozytorów (np. Szymanowskiego), w których odnaleźć można inspirację religijną, a zwłaszcza biblijną (s. 241-251). W dalszej części analiz, Doktorant zajmuje się problematyką *novum*, czyli awangardowymi nurtami w muzyce i teologii. Trafnie zauważa, że język muzyczny H. M. Góreckiego „jest nowoczesny oraz niejednokrotnie awangardowy, a jednocześnie oparty na tradycji, którą w znakomity sposób przyjął i uwspółcześnił” (s. 252). Podobne stwierdzenie ks. Ziemblewski odnosi do teologicznego dorobku kard. Ratzingera, który „stanowi awangardowe spojrzenie na wiele tradycyjnych treści i pojęć” (s. 252). Powyższą (dość śmiałą...) konstatację można uznać za fundamentalną dla całej dysertacji. Dobrze, że analizując teologiczny sens „nowości”, Doktorant odniósł się do pojęcia *Nowej Pieśni* (choć nadal w dość skromnym wymiarze), wzmiankując o tym na ss. 265, 266, 268, 271. Szeroko zaś snuje refleksje nad współczesnymi nurtami filozoficznymi, które wywierają wpływ na sztukę muzyczną (s. 269-275). Należy podkreślić, że Doktorant wykazuje dużą erudycję i orientację w tym zagadnieniu. W ostatnim etapie analiz przeprowadzonych w dysertacji, jej Autor porusza zagadnienie *sacrum*, które jest jednym z podstawowych pojęć religijnych, ale także kulturowych (s. 285-322). Tę końcową fazę podjętych przez Doktoranta badań można uznać za podsumowanie całej rozprawy doktorskiej. W świetle interpretacji teologicznej oraz muzykologicznej Autor słusznie zauważa, że „twórczość H. M. Góreckiego jest wyrazem dzieła sakralnego wyraźnie zorientowanego na katolickie prawdy wiary” (s. 285). Na szczególne uznanie zasługują przeprowadzone przez ks. Ziemblewskiego analizy myśli kard. Ratzingera w odniesieniu do relatywizmu, który objawia się nie tylko na płaszczyźnie religijno-moralnej, ale także dotyczy sztuki (s. 291-296). Doktorant niezwykle trafnie konstatuje: „Relatywizm zagraża w filozofii (etyce) dobru, w epistemologii prawdzie, w sztuce pięknem, a w liturgii i związanej z nią organicznie muzyce *sacrum*” (s. 293). Uwieńczeniem ostatniego rozdziału jest oryginalna tabela, w której ks.

Ziemlewski podsumowuje w graficzny sposób wcześniejsze analizy. „Ostatnim akordem” tego rozdziału jest piękne określenie Henryka Mikołaja Góreckiego mianem „artysty świętości” (s. 322).

W zakończeniu (s. 323-330) Doktorant w syntetyczny sposób ujął wnioski wypływające z dokonanych badań. Konkludując, ks. Ziemlewski zauważa: „Teologiczna interpretacja dzieła muzycznego wykazała, jak silnie nie tylko ogólna teoria muzyki, ale także konkretna tkanka dzieła muzycznego zawiera w sobie istotne korelaty z teologią” (s. 323). Rozprawę dopełniają zawarte w aneksie precyzyjnie opracowane przez Doktoranta tabele analityczne (s. 331-345).

2. Ocena rozprawy

Rozprawa doktorska ks. Mateusza Ziemlewskiego ze względu na jej walory poznawcze i metodologiczne zasługuje na wyszczególnienie jej zalet, ale także na wskazanie niektórych słabości i mankamentów.

2.1. Zasadność tematu i jego sformułowanie

Obrany przez Doktoranta temat pracy jest bardzo ważny i aktualny. Wybór tematu wydaje się zasadny, gdyż do tej pory – nie licząc pewnych przyczynków – nie podjęto w polskiej literaturze próby całościowego ukazania teologicznego znaczenia twórczości religijnej Henryka Mikołaja Góreckiego w świetle myśli Josepha Ratzingera/Benedykta XVI. Ks. Mateusz Ziemlewski ma świadomość rozległości poruszanej problematyki, co jednocześnie generuje trudności w jej wyczerpującym ujęciu. Teologia muzyki jest bowiem w istocie zagadnieniem wieloaspektowym i posiadającym bardzo szerokie konotacje. Nakładające się na siebie procesy kulturowe, przemiany mentalności, a także wpływ sekularyzmu i relatywizmu stwarzają wielowymiarową panoramę czynników, które wpływają na współczesne wyzwania stojące zarówno przed muzyką, jak i teologią. Uchwycenie tych wielorakich aspektów poruszanego zagadnienia nie jest zadaniem łatwym, gdyż wymaga analitycznej biegłości, staranności i cierpliwości w wyszczególnieniu i ocenie kolejnych wątków tematycznych. W takiej sytuacji pojawia się niekiedy pokusa uproszczeń ujawniających się w formułowaniu zbyt pobieżnych wniosków, które nie oddają całej złożoności podejmowanej problematyki.

Wnikliwa lektura pracy doktorskiej ks. Mateusza Ziemlewskiego pozwala stwierdzić, że właściwie postawił on problem rozprawy i rzetelnie opracował jej poszczególne elementy,

podejmując szczegółowe zagadnienia dotyczące twórczości religijnej Henryka Mikołaja Góreckiego w świetle koncepcji *Nowej Pieśni* Josepha Ratzingera/Benedykta XVI. Zadanie postawione w tytule pracy jest realizowane konsekwentnie i systematycznie. Doktorant, dostrzegając złożoność problematyki, stara się dokonać jej właściwego uporządkowania, koncentruje się na wyjaśnianiu poszczególnych elementów poruszanego zagadnienia i ukazuje wzajemne powiązania opisywanych rzeczywistości.

2.2. Struktura rozprawy

Rozprawa doktorska ks. Mateusza Ziembiewskiego posiada cechy pracy naukowej, jej układ jest formalnie poprawny, merytorycznie uzasadniony i pozwalający w miarę wyczerpująco przedstawić twórczość religijną Henryka Mikołaja Góreckiego w świetle koncepcji *Nowej Pieśni* Josepha Ratzingera/Benedykta XVI. Układ rozdziałów zawartych w pracy jest przejrzysty i uwzględnia logiczny ciąg wynikania, w którym kolejne partie materiału stają się niezbędne do zrozumienia dalszych wywodów i uzasadniają przyjęcie konsekwentnie realizowanego schematu prezentacji treści pracy. Poszczególne rozdziały zachowują logiczność wynikania i rozłączność w przedstawianiu różnych wątków zagadnienia. Została zachowana właściwa proporcja w zakresie wielkości poszczególnych rozdziałów, które mają wewnętrzną zwartość i nie podejmują zasadniczo treści odbiegających od tematu. Jednak niedosyt może budzić zbyt słabe zaprezentowanie kluczowego dla rozprawy pojęcia *Nowej Pieśni*. Wprawdzie Doktorant niejednokrotnie przywołuje to pojęcie, ale raczej „wzmiankując” je, zamiast poświęcić mu osobny paragraf. Warto byłoby wskazać biblijne i patrystyczne źródła koncepcji *Nowej Pieśni* (oraz *nowego człowieka*) oraz przedstawić szerzej jej znaczenie w myśli teologicznej Josepha Ratzingera/Benedykta XVI. Autora dysertacji może jednak w tym względzie usprawiedliwiać to, że koncepcja *Nowej Pieśni* jest obecna w jego analizach niejako „w tle”, jako założenie podstawowe. Należy zauważyć, że Doktorant starał się to „nadrobić” w rozdziale trzecim, który zawiera kilka cennych refleksji dotyczących wspomnianego pojęcia (s. 261-271). Na szczególną uwagę zasługuje pod tym względem oryginalne stwierdzenie: „Treść *Nowej Pieśni* ma być echem Ewangelii, a nie manifestów, konwencji czy świeckich traktatów – ma być sakralna, echem świętości w świecie beznadziejnych świetności” (s. 265).

Pomimo wspomnianych mankamentów można stwierdzić, że każdy rozdział obejmuje elementy niezbędne do integralnego ujmowania poruszanych zagadnień. Poprawna jest także budowa poszczególnych jednostek, a zawartość poszczególnych rozdziałów i paragrafów odpowiada zasadniczo ich nagłówkom. Zastrzeżenia może budzić zbyt ogólne sformułowanie

tytułu rozdziału pierwszego. Natomiast tytuł trzeciego rozdziału jest w zasadzie powtórzeniem tytułu całej rozprawy. Autor nie uniknął też pewnych powtórzeń, co może być jednak uzasadnione innym ujęciem tego samego problemu w odmiennym kontekście. Można niekiedy odnieść wrażenie, że Doktorant w zbyt szeroki sposób analizuje zagadnienia, które nie dotyczą bezpośrednio głównego tematu. Pozwala to jednak lepiej zrozumieć kontekst historyczno-kulturowy i filozoficzny poruszanej problematyki. Mankamentem jest także brak podania na początku wywodów wprowadzenia do poszczególnych rozdziałów, co pozwoliłoby czytelnikowi rozprawy wyraźnie zdać sobie sprawę z problemu, który Autor pragnie naświetlić. Brakuje również podsumowania zamieszczonego pod każdym rozdziałem. Pomimo tego sposób wnioskowania zastosowany w pracy wskazuje na wystarczającą wnikliwość analityczną Doktoranta i jego zdolność do konstruowania logicznych schematów, pozwalających na prawidłowe ujęcie poruszanych zagadnień.

2.3. Źródła i opracowania. Bibliografia i przypisy

Ks. Mateusz Ziemlewski odwoływał się w swojej rozprawie do tekstów źródłowych i zgromadził obszerny zestaw bibliografii. Praca ma charakter źródłowy i wskazuje na wnikliwą lekturę pozycji literatury teologicznej poświęconej zagadnieniu muzyki religijnej. Autor rozprawy umiejętnie cytuje dzieła Josepha Ratzingera/Benedykta XVI, a także opracowania dotyczące twórczości Henryka Mikołaja Góreckiego, umieszczając je we właściwym kontekście i uzupełniając własnymi uwagami. Wskazuje to na jego zdolność swobodnej narracji operującej tekstami źródłowymi, które zostały ubogacone refleksjami odautorskimi. Należy także zwrócić uwagę na interdyscyplinarny charakter pracy Doktoranta, który odwołuje się nie tylko do problematyki z zakresu teologii, ale także teorii muzyki, filozofii i wiedzy o kulturze, łącząc to harmonijnie w perspektywie teologicznej. Ks. Ziemlewski w przeprowadzanych analizach opiera się zasadniczo na myśli kard. Josepha Ratzingera, korzystając także z opracowań odnoszących się do poruszanej tematyki. Na podkreślenie zasługuje fakt, że Autor odwołuje się nie tylko do opracowań polskich badaczy, ale także do literatury obcojęzycznej. Świadczy to o erudycji i umiejętności korzystania ze światowego dorobku naukowego. Analizując dzieła H. M. Góreckiego, Autor umiejętnie korzysta z partytur, umieszczając w pracy liczne przykłady nutowe, które ilustrują jego wywody. Należy zauważyć staranność Doktoranta w dokumentacji swoich badań o czym świadczą liczne przypisy. W bibliografii zamieszczonej w pracy znajduje się spora liczba pozycji. Jednak ich układ i zapis wykazują pewne mankamenty. Przykładem tego jest brak chronologicznego

uporządkowania literatury źródłowej (s. 5). Zastrzeżenie budzi również fakt umieszczenia wśród literatury pomocniczej Pisma Świętego i dokumentów Magisterium Kościoła, które są przecież podstawowymi źródłami w refleksji teologicznej. Ponadto Doktorant wymienia Pismo Święte („Źródło źródeł teologicznych”) w ramach Dokumentów Urzędu Nauczycielskiego Kościoła, co jest ewidentnym błędem (s. 6). W bibliografii pojawiają się również inne usterki np. wśród „książek i artykułów drukowanych” (s. 7) znalazły się dwa dokumenty Magisterium (*Dekret o posłudze i życiu kapłanów Soboru Watykańskiego II* oraz adhortacja *Evangelii Gaudium* papieża Franciszka). Zdarzają się także powtórzenia, np. dwa razy Mizgalski G., *Encyklopedia Muzyki Kościelnej* (s. 8). Pojawiają się usterki graficzne, np. brak konsekwencji w stosowaniu kursywy w tytułach niektórych dzieł (s. 7-8).

2.4. Merytoryczna ocena rozprawy. Język rozprawy

Ks. Mateusz Ziemlewski ukazał w swej rozprawie szeroką panoramę problematyki związanej ze wzajemną relacją teologii i muzyki. Od strony merytorycznej wartością recenzowanej rozprawy jest przeprowadzenie wnikliwych i oryginalnych analiz oraz sformułowanie wielu cennych wniosków dotyczących teologicznego znaczenia twórczości Henryka Mikołaja Góreckiego w świetle koncepcji *Nowej Pieśni* według Josepha Ratzingera – papieża Benedykta XVI.

Zaproponowana przez Doktoranta nowość ujęcia tematu polega na ukazaniu przesłania teologicznego w konkretnie dzieła muzycznego. Autor skupił się w swoich analizach na trzech monumentalnych kompozycjach Henryka Mikołaja Góreckiego. Podsumowaniem tego aspektu oceny pracy doktorskiej ks. Mateusza Ziemlewskiego niech będzie konstatacja, że zawiera ona szereg wartościowych, oryginalnych i interesujących analiz teologicznego wymiaru muzyki, które ukazane zostały w sposób nowy, przyczyniając się do jeszcze lepszego zrozumienia aktualności tej problematyki we współczesnym dyskursie naukowym. Poprzez analizę dzieła muzycznego Autor z wnikliwością i erudycją ukazuje, w jaki sposób muzyka jest miejscem teologicznego przepowiadania wiary (s. 18).

Język rozprawy jest zasadniczo poprawny pod względem stylistycznym, przejrzysty i jasny. Przeprowadzona korekta pracy nie oznacza jednak, że Autor ustrzegł się całkowicie pewnych usterek. Spośród zdarzających się potknięć językowych i tzw. „literówek” można przykładowo wymienić następujące: „Nie oznacza to bynajmniej, że historia muzyki europejskiej nie cieszy się wielką biblioteką dzieł religijnych i sakralnych” (s. 13); „Schubarta” zamiast „Schuberta” (s. 209), różne sposoby pisowni nazwiska filozofa Paula Ricoeura (s. 256-

257). Pojawiają się także błędy interpunkcyjne i stylistyczne, np. pleonazm „geneza powstania” (s. 17).

2.5. Istotne osiągnięcia rozprawy

Powyższe drobne uchybienia, nie zmieniają jednak całościowej oceny pracy, która stanowi poważne osiągnięcie naukowe. Wartością rozprawy jest sformułowanie wielu cennych wniosków nie tylko o charakterze teologicznym, ale także odnoszących się do szerokiej perspektywy interdyscyplinarnej, zwłaszcza w zakresie teorii muzyki. Zaproponowana przez Doktoranta nowość ujęcia tematu polega na wieloaspektowej analizie teologicznego przekazu zawartego w twórczości sakralnej H. M. Góreckiego. Jest to bez wątpienia zagadnienie niezwykle ważne i aktualne. Dobrze zostały opisane podstawowe elementy dotyczące zarówno aspektu muzycznego, jak i teologicznego. Szczególnie cenne jest ukazanie nie tylko ogólnych założeń teologii muzyki, ale nade wszystko dogłębna analiza przekazu teologicznego obecnego w konkretnym dziele muzycznym. Autor w nowatorski sposób bada warstwę muzyczną utworu sakralnego, odczytując zawarte w niej przesłanie teologiczne. Podkreślając interdyscyplinarny charakter badań nad dziełem muzycznym, Doktorant słusznie zauważa „konieczność odniesienia się do teologii, zwłaszcza kiedy mówimy o dziele sakralnym, którego znaczenia choć orientują się wokół przekazu muzycznego, to jednak absolutnie go przerastają” (s. 323). Ks. Ziemiński jest świadomy wielkiej odpowiedzialności, która spoczywa w tym względzie zarówno na Kościele i jego duszpasterzach, jak i twórcach muzyki sakralnej (s. 268).

Podsumowaniem tego aspektu oceny pracy doktorskiej ks. Mateusza Ziemińskiego niech będzie konstatacja, że zawiera ona szereg bardzo wartościowych i interesujących analiz, które ukazane zostały w sposób oryginalny i interesujący, przyczyniając się do jeszcze lepszego zrozumienia współczesnych wyzwań stojących przed teologią i muzyką sakralną.

3. Pytania

Na kanwie powyższych spostrzeżeń jawią się pytania, które pragnę skierować do Doktoranta.

- W jakim sensie i dlaczego można nazwać papieża Benedykta XVI „teologiem muzyki”?
- Jakie jest znaczenie teologicznej refleksji nad muzyką we współczesnej kulturze chrześcijańskiej?
- Jakie jest znaczenie muzycznej *via pulchritudinis* w dziele nowej ewangelizacji?

4. Wniosek końcowy

Postawienie powyższych pytań wynika z przekonania, że Doktorant doskonale opanował materiał zebrany w trakcie przygotowywania rozprawy doktorskiej, a przemyślenie jeszcze kilku kwestii może przyczynić się do dalszych twórczych poszukiwań w zakresie problematyki związanej z teologią muzyki. Dzięki temu ks. Mateusz Ziemlewski ukazuje swe predyspozycje do zajmowania się nie tylko teoretyczną refleksją nad tym zagadnieniem, ale także do ewangelizacyjnej pracy w tej dziedzinie. Jego praca doktorska, której opublikowanie drukiem (po dokonaniu niezbędnej korekty) byłoby wskazane, stanowi bardzo użyteczne kompendium wiedzy na temat teologicznego wymiaru muzyki na przykładzie swoistego dialogu pomiędzy teologiem (Josephem Ratzingerem) a kompozytorem (Henrykiem Mikołajem Góreckim). Doktorant zaprezentował wysokie umiejętności analizy zarówno tekstów źródłowych, jak i dzieł muzycznych, co świadczy o dobrym opanowaniu warsztatu naukowo-badawczego. Przeprowadzone zgodnie z przyjętym planem wywody cechuje przejrzystość sformułowań i wyprowadzanych wniosków. Zaprezentowany temat został opracowany całościowo i wyczerpująco, na ile pozwoliły na to zebrane materiały źródłowe. Wielkim walorem pracy jest jej aktualność i znaczenie dla realizowania misji Kościoła we współczesnym świecie, zwłaszcza w zakresie dialogu pomiędzy wiarą a kulturą.

Ocena rozprawy doktorskiej ks. Mateusza Ziemlewskiego zarówno pod względem formalnym, jak i merytorycznym, pomimo wskazanych w recenzji mankamentów, jest **pozytywna**. Stawiam zatem formalny wniosek o dopuszczenie ks. Mateusza Ziemlewskiego do dalszych etapów przewodu doktorskiego i wyrażam przekonanie, że jego rozprawa doktorska wpisuje się jako cenny element naukowego dorobku Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie.

Gdynia, 8 lipca 2021 r.

KIEROWNIK
Katedry Muzyki Kościelnej

ks. dr hab. Jacek Bramorski, prof. AM